

Доц. др МАРИЦА ПЕТРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Пољопривредни факултет
Департман за економику пољопривреде и социологију села
Трг Доситеја Обрадовића 8, Нови Сад, Србија
Е-адреса: marica.petrovic@polj.uns.ac.rs

РОДНА ДИМЕНЗИЈА СОЦИЈАЛНЕ ИСКЉУЧЕНОСТИ МЛАДИХ У РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА ВОЈВОДИНЕ

САЖЕТАК: Рад представља анализу особености живота младих жена у руралним подручјима и проблема са којима се сусрећу као чиниоцима њихове социјалне искључености. Млади у руралним заједницама имају ограничене шансе за остварење бројних животних потреба у свом окружењу, а положај жена сматра се додатно отежаним. У раду се анализира друштвени положај младих жена у локалним сеоским заједницама кроз димензије образовања, не/запоуслености, материјалне ситуације, миграционих преференција као и социјалне партиципације и самоперцепције. Анализа се врши на основу резултата емпиријског истраживања путем полустандардизованих интервјуа са 500 младих, старости од 18 до 29 година из десет сеоских насеља Војводине.

Резултати указују да социјална искљученост младих у руралним заједницама имају јасно изражену родну димензију, где се жене налазе у неповољнијем положају у односу на мушкарце.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: младе жене у руралним заједницама, родна димензија социјалне искључености, рурална подручја Војводине

УВОД

Савремено српско друштво суочено са великим друштвеним променама, поготово променама руралних простора, низ година трага за решењем покретања унутрашњег механизма развоја. Село оптерећено бројним демографским, економским и друштвеним проблемима¹, као један од базичних захтева има ревитализацију социјалног живота и руралне економије. Из тог разлога јавља се потреба да савремена истраживања развојних потенцијала руралних подручја полазе од анализе људског капитала. Анализа капацитета руралног развоја неког подручја, немогућа је без анализе генерацијске групе младих који су због свог активног потенцијала квалификовани као скривена снага руралног развоја. С друге стране, млади људи су доста пасивни у развојним

¹ Видети: D. Janković (2020): *Društvene promene i ruralni razvoj: značaj socijalnog kapitala, participacija i društvene mreže*, Novi Sad: Poljoprivredni fakultet; D. Janković i M. Novakov (2019): *Srbija i ruralni razvoj – ruralnosociološki osvrti*, Novi Sad: Poljoprivredni fakultet; J. Чикић (2013): „Социјална виталност у истраживању руралног развоја”, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, LXIII (143): 293–306. DOI: 10.2298/ZMSDN1343293C; J. Чикић i Јелена Бокић (2014): „Квалитет живота у сеоским насељима”, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, LXIV (147): 235–249. DOI: 10.2298/ZMSDN1447235B; М. Миладиновић (2010): *Стари на селу – руралносоциолошко истраживање у селима Средње Банате*, Нови Сад: Пољопривредни факултет.

процесима.² Из ових разлога неопходна је анализа могућности и препрека њеном јачању. У анализи ограничења и развојних потенцијала младих за партиципацију, свакако треба кренути од анализе присуства/степенa њихове социјалне искључености.³

Младе људе карактерише повезаност сличним деловањем, положајем, интересима, потребама и вредностима, улогама које су им намењене, без обзира на њихову унутрашњу раслојеност, која је одређена стратификацијом друштва у целини. Имају специфичан радни, економски и политички положај и улоге које су најчешће социјално и економски зависне, односно, подређене. За савремено друштво карактеристичан је притисак императива индивидуализације. Улрих Бек (Ulrich Beck) помиње индивидуализацију⁴ као особеност савременог друштва, поред ризичног друштва и космополитизације⁵. Индивидуализација не иде равном путањом, већ се креће по разним путањама, различито траје, у зависности од тога да ли се одвија у урбаним или руралним подручјима, у зависности од родне и класне припадности, занимања итд. Некима пружа више могућности, а на друге врши

² М. Петровић и Ј. Чикић (2021): „Од пасивности до борбе за промену: активистичке аспирације младих из руралних подручја Војводине”, *Sociološki pregled*, LV (4): 1382–1412. DOI 10.5937/socpreg55-34775.

³ Едхем Дилић говорио је о социјалној искључености младих из руралних средина још 1971. године. Вид. Е. Дилић (1971): *Друштвени положај и оријентација сеоске омладине – резултати емпијског истраживања*, Загреб: Институт за економску пољопривреду и социологију села и Београд: Институт друштвених наука.

⁴ Индивидуализацију као макросоциолошки феномен разликујемо од индивидуализма као личног става и преференције. Вид.: У. Бек (2007): “Beyond class and nation: reframing social inequalities in a globalizing world”, *The British Journal of Sociology*, LVIII (4): 682. London School of Economics and Political Science.

⁵ У. Бек (2011): *Svetsko rizično društvo. U potrazi za izgubljenom sigurnošću*, Novi Sad: Akademska knjiga, 31.

притисак и има различиту важност у различитим контекстима и под великим је утицајем фактора културе.

Млади људи у руралним срединама оптерећени су поред општих захтева глобалног друштва који се стављају пред њих и особеностима и проблемима модерног руралног друштва. Њихове шансе за успех, поред унутрашњих чинилаца и капацитета, свакако детерминишу и екстерни чиниоци окружења у којем су одрастали и у којем живе. Млади људи у руралним подручјима представљају највредније што та подручја имају. Без њих нема смисла говорити о било каквој могућности оснаживања рурала. Женски део младе руралне популације неопходан је и динамичан чинилац социјалне и биолошке репродукције руралних подручја⁶.

Родна парадигма руралног развоја, подразумева сагледавање свих јавних и приватних руралних односа и процеса. Улога сеоских жена у развоју локалних сеоских заједница у овом случају посматра се кроз призму њених улога и сагледавања са којим се проблемима и ограничењима ова друштвена група сусреће. Српско село је традиционално имало патријархалне родне улоге и идентитете који су подразумевали инфериорност жене у односу на мушкарце. У друштву у транзицији у савременом српском селу имамо присутне различите родне режиме у променама и различите родне идентитете на чије креирање утичу специфични друштвено-економски положаји жена и мушкараца, њихов радни статус и стабилност као и генерацијска припадност.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је идентификација индикатора и објашњење условљености социјалне искључености младих

⁶ Вид.: J. Čikić (2021): *Seoske žene i ekonomska (re)produkcija ruralnosti*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

жена у руралним заједницама и објашњење њихове међусобне повезаности. Тиме се анализира социјална искљученост која представља један од узрока, али и одраз друштвеног положаја младих жена у руралним заједницама.

Под социјалном искљученошћу подразумева се неједнак приступ институцијама и услугама и/или онемогућеност остварења социјалне партиципације у групи или заједници и остварење грађанских права⁷. Социјална искљученост је концепт који се не своди само на сиромаштво и недостатак/недоступност ресурса⁸. У питању је сложенији и шири појам јер допире до незадовољених просторних, психолошких, емоционалних потреба, због ускраћености која долази из друштвеног окружења. Може бити активна или пасивна, намерна, или да се дешава случајно и/или подразумевано. Обухвата и материјалне и нематеријалне аспекте животног стандарда. У руралним срединама социјална искљученост је посебно условљена и специфично се испољава. У анализи овог проблема мора се водити рачуна о социокултурним, социоекономским, развојним, регионалним, локалним спе-

⁷ Вид.: P. Abrahamson (1995): "Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles?", *Družboslovne razprave*, XI (19–20): 119–136 (Доступно на: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr19-20Abrahamson.PDF>, приступљено: 25. 10. 2022; A. Atkinson (1998): "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", in: A. Atkinson and J. Hills (ed.), *Exclusion, Employment and Opportunity*, London: Centre for Analysis of Social Exclusion; M. Daly (2006): "Social Exclusion as Concept and Policy Template in the European Union", *Center for European Studies Working Paper*, n. 135. Belfast: Queen's University, School of Sociology and Social Policy. Доступно на: <http://aei.pitt.edu/9026/1/Daly135.pdf>, приступљено: 25. 10. 2022; A. Sen (2000): "Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny", *Social Development Papers*, No. 1. Manila: Office of Environment and Social Development.

⁸ Вид.: P. Commins (2004): "Poverty and Social Exclusion in Rural Areas: Characteristics, Processes and Research Issues", *Sociologia Ruralis, European Society for Rural Sociology*, Oxford (UK) – Malden (USA): Blackwell Publishers, XLIV (1): 60–75.

цифичностима и карактеристикама. Може се говорити о изопштености читавих руралних простора и изопштености друштвених група и појединаца.

Социјална искљученост се дакле посматра као процес који је мултидимензионалан, динамичан, који садржи дистрибуцијску (расподела материјалних добара) и релацијску димензију (обухвата социјалне везе и односе). Може се односити на одсуство моћи, богатства, услуга, приступа институцијама, одсуство веза и односа. Очитава се на тржишном, интеракцијском/комуникацијском, бирократском и нивоу заједнице. Извори и исходи могу се посматрати на нивоу појединаца и група, заједница, подручја и читавог друштва.

Социјална искљученост младих у селу је резиденцијално условљена и утиче на њихове миграционе преференције. Јачина социјалне искључености зависи од развоја локалне сеоске заједнице и социокултурних карактеристика младе особе. Што је рурално подручје неразвијеније, а појединац ниже социопрофесионалне и образовне структуре, то је социјална изопштеност израженија. Посебан проблем очитава се у родној димензији социјалне искључености, где се жене виде као додатно изложене ризику и у неповољнијој позицији у односу на мушкарце из руралних средина.

Операционализација социјалне изопштености у раду обухвата: образовну и економску димензију, самоперцепцију и социјалну партиципацију.

Анализа родне димензије социјалне искључености младих врши се на основу резултата емпиријског истраживања путем полустандардизованог интервјуа на узорку од 500 испитаника (229 жена), старости 18–29 година из 10 сеоских насеља на подручју АП Војводине⁹ (Табела 1). Пунолетство је

⁹ Бешка, Чуруг, Војка, Нова Гајдобра, Лаћарак, Банатско Карађорђево, Велико Средиште, Јаша Томић, Мол и Доњи Таванкут.

узето као критеријум за утврђивање доње границе посматра-
ног скупа, јер је реч о младима који су стекли могућност да
самостално одлучују, односно формално су у могућности да
доносе самосталне одлуке јер је задовољена законска основа.
Такође се ради о узрасном добу у коме се завршавају сред-
њошколске обавезе и улази у категорију радно способног
становништва које је у могућности да активно тражи посао
и доноси одлуке које могу бити пресудне за даљи животни
ток. Млади овог узраста укључују се у друштво стицањем
одговорности, али и одређеног степена аутономије и само-
сталности, односно, губе бенефиције које су имали као деца
и суочавају се са обавезама и правима одраслих.

У раду се анализира родна димензија социјалне изоп-
штености младих из руралних заједница: како карактери-
стике жена по датим обележјима тако и поређење у односу на
мушки део испитиваног узорка. Обрада података обухвата
квантитативну и квалитативну анализу података уз примену
одговарајућих статистичких метода.

РОДНА ДИМЕНЗИЈА ОБРАЗОВАЊА И НЕ/ЗАПОСЛЕНОСТИ

Млади људи имају све већа очекивања и све сложеније
захтеве од високог образовања. Притом, све је неизвеснији
однос образовања и запошљавања док расту нестандартни
облици запошљавања¹⁰. Значај образовања са једне стране је

¹⁰ Д. Мојић (2015): „Реформа високог образовања у Србији и кре-
ирање образовних биографија младих: истраживање ставова студената
државних факултета”, *Теме*, XXXIX (3): 61–80. Ниш: Универзитет у Нишу;
Д. Мојић (2016): „Образовно-радни ресурси и оријентације младих у Србији у пе-
риоду одблоране postsocijalističke transformacije”, *Sociologija*, LVIII: 245–
258. Posebno izdanje. Beograd: Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Filo-
zofski fakultet – Institut za sociološka istraživanja. DOI: 10.2298/SOC16S1245M.

већи, али са друге и потпуно противуречан јер није у стању да пружи сигурност и предвидивост¹¹.

Продужено образовање и економска зависност у оштром су контрасту са захтевима за рано стварање избора и за преузимање одговорности за ове изборе. образовање се види као један од начина повећавања шансе за успех и давање себи времена да се „почне са животом”, иако то није никаква гаранција за успех. Питање је, дакле, да ли млади људи из руралних заједница имају приступ квалитетном образовању, а затим и какве су могућности образовања да пружи адекватна и корисна знања, као и колико образовање реално утиче на повећање могућности запошљавања и обезбеђивање бољих материјалних услова живота.

Образовање жена на селу у нашем друштву је основни канал њене покретљивости, еманципације и просветљења и оно је у наша села дошло прилично касно. образовање је нешто за шта се сеоска девојчица морала изборити, јер јој није по дефиницији припадало и није се подразумевало¹².

¹¹ J. Čikić and M. Petrović (2014): “Educational Capital as (un)Limited Capital in Rural Development”, In: D. Cvijanović, J. Subić, A. Vasile (eds.), *Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Realization Within the Danube Region – Rural Development and (Un)Limited Resources*, Belgrade: Institute for Agricultural Economics, 751–776.

¹² Наиме, иако је најпре закон из 1844. а затим и Закон о основним школама из 1882. године, прокламовао обавезно похађање школе, како мушке тако и женске деце, то није превише утицало на сељаке, који су се на све начине трудили да избегну њихово школовање, нарочито девојчица. Закон о народним школама из 1929. године, нешто је поправио ситуацију, али је и даље било знатно мање ученица, где ни казне нису поколебале родитеље да промене мишљење. Чак и у случајевима када су уписиване у школу, нису биле редовне. Одређене облике практичног знања жене су могле стицати у домаћичким курсевима, међутим, и на ову врсту просвећења сељаци су показивали изузетан отпор. Тако су у извештају на крају шк. 1939/40. године, жене чиниле тек 30,39% свих писмених, а у изразито аграрним подручјима ово учешће је опадало и испод 15%. Ситуа-

Резултати истраживања показују да између пола и степена образовања, постоји статистички значајна повезаност у корист жена ($p=0,000$, $C=0,264$). Код испитаница је примећена боља образовна структура и већа дигитална писменост. У укупном броју испитаника више је жена са завршеним факултетом, (57%). Такође, 23,2% испитаница је у процесу високошколског образовања, четири имају мастер диплому, једна магистратуру и једна диплому доктора наука. Већина испитаница (91,7%) користе интернет и присутне су на друштвеним мрежама. Примећена је узлазна образовна покретљивост у односу на родитеље, поготово мајке. Испитанице које нису наставиле школовање иако су желеле, у највећем броју случајева то нису учиниле из финансијских разлога.

Образовне структуре утичу на репродукцију неједнакости и акумулацију културног капитала што га чини једним од најзначајнијих и најсигурнијих канала друштвене покретљивости, али и узроком социјалне искључености уколико није адекватно. Нижи материјални статус у комбинацији са ниским културним капиталом и нижом образовном структуром родитеља води и ка нижој свести и поимању образовања као важног. Феминизација образовања која се десила средином прошлог века, још више је нагласила неједнакост између полова која је постала још видљивија и претворила се у неправду. „Неједнакост је постала лична, свакодневна, без оправдања, а тиме и *йолийичка* (у традиционалном и политичком смислу)”¹³.

Уколико се упореде квалификације стечене образовањем и запослење испитаника, примећује се да је ређи случај

ција се знатно променила након 1945. године, када је упоредо текла акција описмењавања и обавезног школовања (1948. године неписменост сељанки износила је 42%), Вид.: М. Isić (2008): *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini 20. veka*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava.

¹³ U. Bek (2001): *Rizično društvo*, Beograd: Filip Višnjić, 140.

да жена обавља посао који је изнад њених квалификација, него што је то код мушкараца. Присутна је статистичка веза између пола и запослења у складу са квалификацијама и она је слабог карактера ($p=0,016$, $C=0,142$). Тек 2,9% запослених жена обавља послове који су изнад њихових квалификација, али зато 35,3% обавља посао који је испод квалификација које поседују (Графикон 1). Међутим, без обзира на пол, примећује се да је присутна флексибилизација рада. Реч је о изнојеној флексибилизацији (с обзиром на то да је распрострањенија појава запослења које је испод, него изнад стечених квалификација), која је узрокована високом стопом незапослености, недовољним шансама за (поновно) запослење, као и порастом образовања међу младима у селу.

Међу запосленим младим испитаницима, 62,4% запослило се по први пут. И овде је установљена статистички значајна, али слаба веза између пола и тога да ли су раније испитаници били у радном односу ($p=0,002$, $C=0,153$). Младе сеоске жене су раније ређе биле запослене (свега 18% њих је имало претходно запослење, у односу на 44,5% мушкараца). Своје тренутно запослење више од половине запослених (101, односно 56,7%), сматра привременим решењем до проналажења другог радног места које би им више одговарало. Такође, готово половина запослених (46,1%), сматра да је њихово тренутно запослење само делимично у складу с пословним амбицијама, те да не може у потпуности да им омогући лични развој и напредовање у каријери.

Анализа резултата истраживања указују да је проблем незапослености такође родно диференциран, односно, да су заступљеније незапослене жене. Наиме, запослено је $\frac{2}{3}$ мушкараца и $\frac{1}{3}$ жена. Жене су заступљеније у занимањима за које су потребне високе и најниже квалификације: жене имају 61,8% стручњачких занимања, али је 9,2% испитаница у статусу домаћице. Међу испитаницама нема приватних преду-

зетница. Карактеристично је да су у питању облици запо­слења који не гарантују финансијску стабилност. Тек 30% испитаница има редовне приходе од плате. У просторној структури радних места преовлађују запослења у руралној економији (48,5%).

Незапосленост директно утиче на увећање ризика од социјалне изопштености младих, посебно у случајевима ду­горочне незапослености. Негативни ефекти незапослености не одражавају се само на незапосленог појединца, већ и на његово друштвено окружење, али и друштво у целини, тре­ћина незапослених има повећан ризик од социјалног искључивања, односно, дуже од две године су без запослења. Немо­гућност запослења директно утиче на спремност младих људи да напусте села у којима живе. Више од $\frac{1}{2}$ је спремно да се због радног места пресели где год је потребно.

МАТЕРИЈАЛНА СИТУАЦИЈА

Више од $\frac{1}{2}$ испитаница обухваћених узорком оцењује да, узевши у обзир укупне приходе и најнужније потребе, може скромно да живи, а скоро четвртина, једва да задовољава најнужније потребе. Код више од половине у буџету домаћинства, не преостаје ништа за одређену већу потрошњу и/или виши животни стандард, нити успевају да остваре штедњу. Материјалну ситуацију у односу на претходних пет година, у највећем броју случајева оцењују као делимично или знатно лошију (Графикон 2). Само 3,5% жена поседује нешто од имовине у свом власништву. Чак 57,7% испитаница издржава неко од чланова породице.

У остваривању самосталности велику улогу имају године ($p=0,000$, $C=0,352$), с обзиром на то да је највише самосталних у најстаријој групи испитаника (27–29 година) 72%, а са опадањем година опада и број младих који не живе са

родитељима, тако да их у категорији испитаника до 20 година, има тек троје. Кључни разлог за заједнички живот са родитељима није ни то што су неожењени/неудате, с обзиром на то да 44,8% оних који су ожењени/удате, живе још увек у заједници са родитељима. Утврђена је веза између пола и суживота са родитељима ($p=0,002$, $C=0,137$), а показало се да су жене у том смислу самосталније, односно да је 60,2% испитаника који не живе са родитељима, женског пола, што је опет у складу са традицијом нашег друштва, да мушка деца остају да живе у породичној кући¹⁴. Жене су власници куће/стана у којој живе тек у 1,6% случајева и, у односу на мушкарце, међу њима је једино више сувласника (63,6%) ($p=0,000$, $C=0,247$).

Млади из узорка су у 44% случајева (220 испитаника), без личних извора прихода, односно издржавају их родитељи или неки други чланови породице. Овде је такође утврђена статистички значајна веза са полом испитаника ($p=0,000$, $C=0,287$). Наиме, чак 60% испитаника који немају личних прихода женског су пола, док у свим осталим доминирају мушкарци. Постоји статистички значајна веза и између расхода испитаника и њиховог пола ($p=0,000$, $C=0,375$). Жене више од мушкараца троше на гардеробу, школовање, домаћинство, децу и породицу: „Одећа, обућа. Али када задовољим потребе детета за мене не остане скоро ништа” (ж., 21–23, домаћица).

¹⁴ Извесна ретрадиционализација породичних односа у српској сеоској породици јавља се као одговор на друштвену кризу и урушавање институционално-организационог система током периода блокиране транзиције 1990-их година, као и делимично затварање сеоске породице и домаћинства, како би се избегли удари транзицијских промена. Ретрадиционализација породичних односа рефлектује се, (пored присуства ауторитета старијих чланова), и у саставу сеоских домаћинстава, где је у већој мери задржан вишегенерацијски састав. Вид.: J. Ćikić and M. Petrović (2015): “Rural families and Households in post-socialist transition: Serbian experience”, *Eastern European Countryside*, XXI (21): 35–62.

Мушкарци више од жена троше на изласке, храну, цигарете, алкохолна пића, рачуне, а поједини трошкови, као што су трошкови пољопривредне производње, аутомобил, игре на срећу и забаву..., регистровани су само код мушкараца, а, међу њима, такође је више оних који немају уопште личне расходе.

СОЦИЈАЛНА ПАРТИЦИПАЦИЈА И САМОПЕРЦЕПЦИЈА

Чланство у организацијама и удружењима има изузетан значај за формирање социјалног капитала и идентитета у руралним подручјима. Оно утиче на ослобађање руралних подручја од стереотипа о томе да су заостали и затворени, омогућавају повезивање локалних и националног нивоа. Међутим, понекад су та чланства корисна само за чланове одређених група и мрежа, а да то не доноси добробит за заједницу у целини¹⁵. Мушкарци су у овом домену активнији од жена: 82% жена нису чланови ниједног удружења/клуба. У структури коришћења слободног времена уочене су родне разлике. Слободно време млади мушкарци чешће проводе с друштвом, а жене с децом, чиме се и код младих људи потврђује један, традиционалном друштву својствен образац. Наиме, 47,6% жена слободно време проводи са породицом/децом.

Више од половине укупног броја испитаника, њих 309, односно 61,8%, сматра себе немоћним да утиче на промене у свом окружењу, односно директно изражава негативне

¹⁵ J. Lee, A. Arnason, A. Nightingale and M. Shucksmith (2005): "Networking: Social Capital and Identities in European Rural Development", *Sociologia Ruralis*, XLV (4): 269–283. Oxford (UK) – Malden (USA): European Society for Rural Sociology and Blackwell Publishers. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2005.00305.x>.

емоције и уверења везана за однос према себи и према окружењу (немоћ, беспомоћност, помањкање смисла, аномичност, изолованост). Више самопоуздања у могућност властитог утицаја на окружење показали су мушкарци: 65% жена сматра да својим деловањем не може да утиче на свет око себе. Најмање утицајним се виде најмлађе и најстарије категорије женског пола. Најмлађе сматрају да због својих година немају још капацитета, прилике, канале за утицај, а најстарије су обесхрабрене. Наводимо неке од одговора испитаница:

„Живим у заједници у којој немам право да одлучујем ни о чему...” (ж., 27–26, радница, удата, живи у вишегенерацијској породици);

„Само на неке ситнице, за веће промене сам немоћна” (ж., 27–29, контролорка);

„Сматрам да могу да утичем на ситне промене у својој околини, али немам осећај да би се овде стварност могла некако променити на боље” (ж., 24–26, студенткиња);

„Немоћна за промене, јер се праве вредности не цене” (ж., 24–26, студенткиња).

Осећај немоћи, посебно у односу према важним социјалним променама, због којег људи осећају да немају контролу, често је присутан код социјално искључених,¹⁶ а потврђено је и овим истраживањем. Своју немогућност да утичу на промену света око себе, испитаница углавном перципирају у односу на остатак друштва, тачније, сматрају да их друштвено окружење, не само локално, већ и глобално, онемогућава да сами својим деловањем имају могућности да нешто промене.

¹⁶ M. Shucksmith (2004): “Conceptual Framework and Literature Review”, in: B. Jentsch, M. Shucksmith (ed.), *Young People in Rural Areas of Europe*, Hants (England): Ashgate Publishing Limited and Burlington (USA): Ashgate Publishing Company.

МИГРАЦИЈЕ

Миграције младих људи генерално, један су од највећих проблема руралних подручја свуда у свету. И богатије земље које улажу више од Србије у креирању разних програма подршке за младе и политике која би била у функцији останка младих у селима, не добијају адекватне резултате. Биргит Џенш (Birgit Jentsch) сматра да је приликом креирања таквих програма велика грешка посматрати младе као рањиве и беспомоћне, већ радије као компетентне грађане који би требало да преузму било какве одговорности у својим заједницама. Према овој ауторки неопходна је партиципација младих у локалној власти са којом треба да се идентификује¹⁷.

Резултати нашег истраживања показују да је проблем склоности ка миграцијама родно структурисан. Жене су склоније емиграцијама из места пребивалишта: 64,2% испитаница преселиле би се у град када би имале могућности (Графикон 3). Наводимо неке одговоре испитаница на питање да ли би се преселиле у град уколико би за то имале могућности:

„Да, сматрам да у граду има много више могућности и да се могу остварити своји снови” (ж., 18–20, студенткиња);

„Да, наравно. Највише због културних дешавања, циркулисања, упознавања нових људи, (и могућих пословних контаката), због „ширине”, постојања више могућности” (ж., 24–26, студенткиња).

Младе жене са којима је обављен интервју у свом селу највише воле чист ваздух, миран живот и тишину:

„Река, моја кућица, моја слободица” (ж., 27–29, домаћица);

„Тису и стил живота” (ж., 21–23, студенткиња);

¹⁷ B. Jentsch (2006): “Youth Migration from Rural Areas: Moral Principles to Support Youth and Rural Communities in Policy Debates”, *Sociologia Ruralis*, XLVI (3): 237. European Society for Rural Sociology, Oxford UK: Blackwell Publishers.

„Волим све, чак и ваздух који удишем” (ж., 24–26, домаћица).

Код питања шта је то што им највише смета у њиховом селу, примећени су родно структурирани одговори. Такође је утврђена статистички значајна веза с полом ($p=0,000$, $C=0,300$), средње јачине. Посматрано према полу, женама више него мушкарцима смета малограђанштина и менталитет људи, а исто тако од испитаника који су навели да им у њиховом селу све смета, 70,8% је женског пола. С друге стране 61,9% мушкараца тврди да им ништа не смета у њиховом селу. Наводимо неке одговоре испитаница:

„Менталитет људи, заосталост, старомодност, одсуство жеље за променом на боље, за унапређењем...” (ж., 21–23, студенткиња);

„Говоркања, оговарања, вођење туђих живота, превише пажње усмерено тамо где није потребно” (ж., 18–20, ученица);

„Менталитет већине, ограниченост људи и свеопшта лењост, мрзовоља. Досада. Безобразлук, недостатак васпитања” (ж., 24–26, студенткиња);

„Најкраће речено: СВЕ!” (м. 27–29, незапослена);

„Сеоски менталитет” (ж., 21–23, студенткиња);

„Смета ми што се слабо развија култура, тј. забавни програм типа представа, биоскопа, фолклора, спортског програма, тога је све мање” (ж., 21–23, трговкиња).

На питање шта их највише везује за село у највећем броју случајева одговарају да су то породица и кућа. По учесталости, затим, следи одговор да их за њихово село не везује ништа:

„Везује ме породица, родбина, пријатељи...Иначе сам веома везана за село, у њему живим од рођења” (ж., 18–20, студенткиња);

„Ту сам рођена и осећам се сигурније, може слободно да се шета улицама” (ж., 21–23, трговкиња);

„Ништа. Везује ме лоша финансијска ситуација” (ж., 24–26, студенткиња).

Укупно гледано младе за њихово село у 69,4% случајева везују блиски људи, како чланови породице, тако и пријатељи, родбина, комшије, што имплицира на закључак да квалитет међуљудских односа, укорененост у локалну заједницу, сигурност коју пружа дом и породица, блиски пријатељи из детињства као и идентитет који је повезан са пореклом, имају знатно већи утицај у односу на остале параметре квалитета живота у чему можда лежи одговор на питање због чега неки људи немају потребе за одласком из села.

Млади са којима је обављен интервју углавном су незадовољни решавањем проблема на селу. Као највеће проблеме у свом селу перципирају немогућност запослења, то што нема услова за друштвени живот као и лоше услове за додатну едукацију/образовање. Од укупног броја испитаника који су навели проблем немогућности запослења као кључан 46,3% су жене, а код женског пола у већем броју у односу на мушкарце наглашавају се и проблеми везани за немогућност реализације друштвеног живота (56%). Такође, од укупног броја испитаника који сматрају да је највећи проблем младих на селу немогућност адекватног школовања, 66,7% женског је пола.

ЗАКЉУЧЦИ

У утврђивању ризика од социјалне изопштености уочено је да је пресудна радна активност младих жена, односно не/запосленост, као и дужина незапослености и преференције пресељења због радног места. Највеће миграционе преференције показала је група у којој преовлађује студентска популација, а на коју затворена сеоска средина често врши социјални притисак и спутава је. Потврђује се значај утицаја

културног капитала родитеља на одлуке младих у вези са образовањем, односно, да деца родитеља нижег образовног статуса имају веће предиспозиције за социјалну изопштеност. Такође је утврђено да младе жене имају повољнију образовну структуру у односу на мушкарце.

Анализом добијених емпиријских података долази се до закључка да је не/могућност запослења највећи предиктор социјалне изопштености, односно да запослење представља фактор миграционе стабилности младих. У домену запошљавања израженија је родна димензија проблема у смислу неповољнијих позиција жена. Жене су у већем броју незапослене, у односу на мушкарце имају дужу незапосленост, а у случају запослености у већем броју случајева у односу на мушкарце раде испод својих квалификација. Родна димензија социјалне искључености огледа се и у неповољнијој материјалној ситуацији жена које су у већем броју случајева у односу на мушкарце без прихода и без имовине у власништву.

Сви ови показатељи указују на неопходност веће подршке и јачања руралне родне структуре, као неопходне димензије руралне репродукције и виталности.

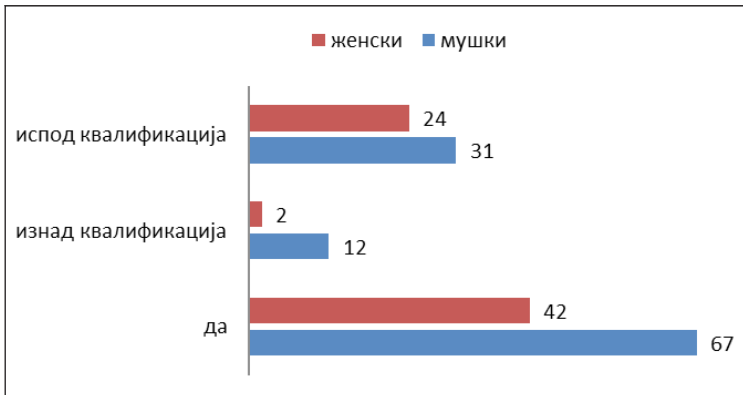
ПРИЛОЗИ

Табела 1. Карактеристике узорка

<i>Пол</i>	<i>%</i>
мушки	54,2
женски	45,8
<i>Старосћ</i>	<i>%</i>
18–20	23,1
21–23	17,9
24–26	24,9
27–29	34,1
<i>Образовање</i>	<i>%</i>
основна школа	2,2
средња школа	41,1
виша школа / факултет	15,7
мастер, магистар, доктор наука	2,6
школовање и даље у току	38,4
<i>Радна активност</i>	<i>%</i>
ученица	13,5
студенткиња	23,2
запослена	28,4
незапослена	23,2
домаћица	9,2
пољопривредница	2,5
<i>Брачни стањус</i>	<i>%</i>
неудата	61,6
у браку	33,2
у ванбрачној заједници	2,2
разведена	1,3
удовица	1,7

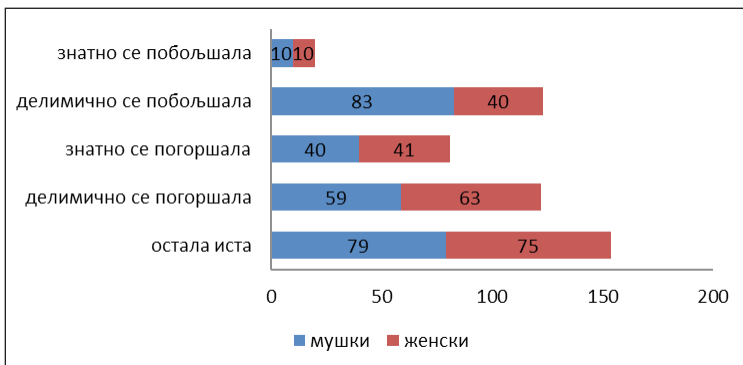
Извор: резултати истраживања / Sources: research results

Графикон 1. Да ли је запослење у складу са квалификацијама?

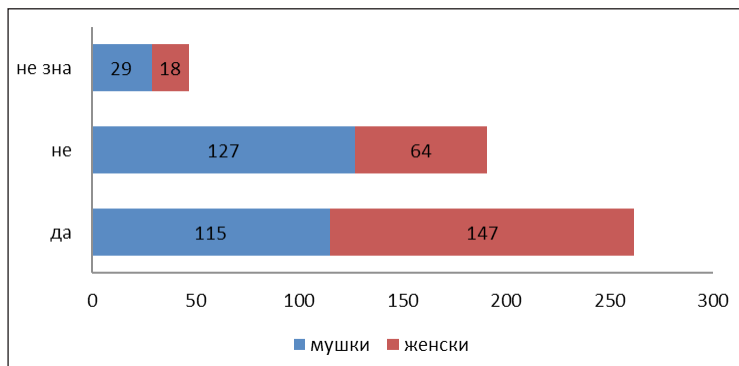
Извор: резултати истраживања / Sources: research results

Графикон 2. Оцена материјалне ситуације у односу на претходних пет година

Извор: резултати истраживања / Sources: research results

Графикон 3. Миграционе преференције

Извор: резултати истраживања / Sources: research results

Assistant Prof. MARICA PETROVIĆ, PhD
 University of Novi Sad
 Faculty of Agriculture
 Department of Agricultural Economics and Rural Sociology
 Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Serbia
 E-mail: marica.petrovic@polj.uns.ac.rs

GENDER DIMENSION OF SOCIAL EXCLUSION OF YOUNG PEOPLE IN RURAL AREAS OF VOJVODINA

SUMMARY: The paper analyzes the specific features of young women's lives in rural areas and the problems they face as factors of their social exclusion. Young people in rural communities have limited opportunities to fulfill their numerous life needs, which puts them in a disadvantageous position compared to young people in urban areas. This is one of the main reasons why young people leave the rural communities where they grew up. The position of women is even more difficult, which puts them at greater risk of social exclusion. The paper analyzes the social position of young women in local rural communities

through the dimensions of education, (un)employment, financial situation, migration preferences, as well as social participation and self-perception. The aim is to identify the indicators and account for the factors affecting social exclusion of young women in rural communities. The analysis is based on the results of empirical research conducted through semi-standardized interviews with 500 young people aged 18 to 29 from ten villages in Vojvodina. The results indicate that the social exclusion of young people in rural communities has a pronounced gender dimension, as women are in a more unfavourable position than men. Such position of women can be perceived through higher unemployment, worse financial situation, more pronounced migration preferences, as well as weaker social participation compared to young men in the surveyed rural areas.

KEYWORDS: young women in rural communities, gender dimension of social exclusion, rural areas of Vojvodina